

EUSKERAREN BATASUNAZ AZPAREN'EN IRAKURITAKOA

Yaunak:

Gutxitxo esan nezaket onetarako aukeratu dan aldi laburëan, ta ala ere, geigizkoa izatia baleike, nere lan au baezpakoa dala-ta.

Baño al genezakean guztia euskeraren berpizkundearen alde egitea beaŕekoa degu. Gure elea gizon arteko yakin gauzetan beste edozein aña edo geiago ba-da gai. Zara ta gaztea batean, gure mendiak, udabeñiro beŕitzen diran mendiak bezelakoa.

¿EUSKERAREN BATASUNA ON AL LITZAKE?—Galdera au beste era onetara aldatu leike: ¿Euskaldun guztiak alkar aditzea on al litzake? Onela aukeratutako arloak baezparik ez du. Euskaldunak bata bestea aditzea guztiak nai deguna da. Baño gaur dan egunean au ez da onela izaten. Egunero ikusi leiken gauza da. Yari itzazute bermeotar bat eta oyarñzuar bat eleka, edo-ta, yari itzazute bizkaitar bat, lapurñditar edo ziberotar batekin. Oiek, nai dana esan ta egiñalak-egin, alkar ondo ta guziz aditzerik ez dutela egi utsa da. Tamala, baño egia. Baleike alkar arteko arñu-emanetan, baleike batzuek bestien mintzoeratako idaztiak irakurñzen oitu ta alkarren beñiak yakitea. Baño au bestien mintzoerak ikastia bezelakoxea da. Ta guztiak guztien mintzoeretan yakiterako... euria bi bideñ egin baietz.

Gipuzkoar andre bati onela entzun nion bein batean: «Maketoak ez ditek bizkaiera bereala ikasiko»

adi-gaitza dala esan naiean. Onengatik, bada, bizkaitararak eta gañerakoak anaiak geralako, euskaldun guztiak era batera itzegin dezatela nai degu.

Antziñan, bakaña, sendoa, izan zan Euskera, beste «amak» izendatzen diran mintzoetan ikusten diran aztarnaz.

Gaur zatitua, mota askotakoa, agertzen zaigu euskalzaliei, bere zatitasunez aulkeria baletorkio bezela. Ez erri-pila batetik bestera, ez eta eritik-erira, erri batean beñtan ere mota oiek arkitzen dira. Erri batean *dana*, aldamenekoan *dena*, bestean *dezute*, urenan *dezue*, ta Donostia'ko arantzaliak *bejela* esaten dutena *bezela* esan beañean, iñon esaten ez dala baitin nago.

Bestetan «alkařtasunak indařa egiten duala» esaten degun bezela, euskeraren batasuna euskeraren indařa dala esan genezake.

Ederřtasuna, dio César Cantú'ek, erriari yakin-erazitzeko gai berezia da. Abenda bateri, guztiak alkařen beři izan dezaten, mintzoera bakaña beañ-beañekoa zaio; bizikoña, gogaketa beñienetarako gai izan dedin, ta aldiak beañ bezela aldatu dedin.

Guk onela esan genezake: Eusko-erri guztiei mintzoera bakaña beañ-beañekoa zaiete, bizkaitararak, gipuzkoararak, napařtararak, arabařarak, lapurditararak eta ziberotařarak alkař aditu gaitezen.

EUSKERAREN ALDAKERA.—Urteak igaro ta idaztietan euskalmintzoera guztiak erabilian-erabiliaz pixkaka alkařganafuko lirakeala euskera bakaña osatzerano, baleike uste izafia. Euskera au ohea ala txaragoa izango litzaken, ez dakigu. Bada euskalmintzoera bat nagusituko balitz, egokiena ez izan ařen, beste guztiak bere atzetik ekařiko litzuke. Ori bakoitzak bereari eutsitzeko gogo geiegia izango ez

balu. Esan nai det, onela etofitako euskera bakaña obea edo txaragoa litzakeala, auferantzian gauzak obeki egiten ikasiko dala uste izan arén.

Baña euskeraren batasunaz ainbeste yárdutzen gerala-ta, alde guztietara baztertu nai dan añiskoa dagoala antz-emanen du. Ba mintzoera bat, gauzak berez dijuazela, bestien gain yañi baño len, batutako pantzerak eta españerak euskal-mintzoera guztiak ito litzateke.

Ez Pindaro'tzaz, ez beren oleñki ederákin len mota askotako gerkañ mintzoa batu zuten gerkañ oleñkarietzaz, ez zaigutela itzik egin. Gerkañ mintzoerak iltzeko zorian ez-paizeuden, gurea dagoan lez, ta gañera... euskal-oleñkariak, guk dakigula, oraindik ez dira jaio.

Euskera bakaña izateraño berez aldatuko balitz, bai ederki. Baño gure bizilagunak ematen dizkiguten zañtadakin ¿gauzak nola dijuazen dakien guztia, onela gerñatuko dala baitin ote? ¿ez ote litzake orñdurako euskera betiko galduko?

Aberñzaletasunak guztia lezake, baño euskeraz ez dakiten aberñzale asko ikusten ditugunean... orégatik, bildur gera. Euskeraren batasuna loñtu-ta ez uste orégatik beragatik Euskerak burua betiko altxako lukeala, baño orñetarako bide egokia dala bai.

BATASUNERAKO BIDERIK EGOKIENA.—Bi aldetara erakañ leike batasuna: bizi dan euskal-mintzoera bat añtuta, ala mintzoera guztietan sakabanañtuak dauden gai bereziak ateretz mintzoera beñi bat antolatuañ.

Nere usteñ lenengoa da egokia, bateñ ere aututako mintzoeran bestietan dauden gai yañor aundienak saññzen baditugu, bestela zati eder oiekin asko galduko luke euskerak.

Batutzeko bide onek alderdi on bat badu, euskal-erri asko batutako euskeraz mintzatzen dirala. Ta eridi ori beti aldamenekoai bere erara zerbaitean eginerazten diela erazagoa litzake batasuna.

Mintzoera beñi bat asmatuko balitz, bat geiago izango genuke. Orétarako egin beañ litzakean lana ondo egiña balego, ta batasuna guztion yabe izatera baletoñ, bestela galduko zan euskera-gaia onela irabaziko litzake. Baña batasun ori asko nekezago etorriko litzake ta eri dagoana sendatzeko azkañtze ibili beañ da, baleike bestela berandutxo izatea-ta.

Bigañen bide onekin, lenengoaren kaltez, mintzoera beñi ori ez litzake ezaguna, ta len aitatu degun bestienganako eragintasuna utsa litzake. Aldamenekoen eragintasun au gañantiduna da. Ta eragintasun ori ez litzake bakaña izango, beti batera oituak dauden erriak eleñtiari bultzakada sendoagoa eman lezaio-kete ondo ezagutzen ez duten mintzoerakin baño.

Beste lateñietan gisa beñberan egin zutena edes-tian ikastia on litzake. Gisa beñberako arazo ori gogoan artzekoa da, bestela bide batetik antzik ez duten bukaera okereñtara eldu giñake.

Ta neretzat zatitua dagoan mintzo batetik puskaka mintzo beñi osoa berez ateratzia, mintzoki oien bizitasunaren agerkaia da. Gure euskerari sustraietatik ez datoñkio auldasuna, añek ez zuten bizilagunatik baizik.

Ta azkatuta dauden erriak azkatu gabeakin ez dira neñri batetik arñtu beañ.

Onelako bidean noiz-edo-noiz mintzoeren batasuna loñtu da.

Baña noñbait dala-ta mintzoera guztiak batera eldu dirala, askoz maizago ikusten dana da.

VIIIg. eunkiatik France'n *normand*, *picard*, *bourguignon*, *français*, *gascon*, *limousin*, *languedocien*

ta *provençal* mintzoerak baziran. Gure arloarako ama batenak baziran ala ezpaziran zeñ ikusirik ez du.

XIIg. eunkiatik gora *français* mintzoera éregeak sañtu zuten. Éregeren mintzoera zala-ta gain-gañeko gizon-emakumen mintzoera izatera eldu zan.

Ta, onela, len Ile-de-France'n bakañik mintzatu zanak, poli-poliki beste guztiak alde batera utzi zituan, France guztiako mintzoa izateraño.

Arabe-mintzoan, Cesar Cantu'k dionez, Mahoma ta bere yañailleak mintzoera bat arñtu, garbitu ta ofaztu egin zuten, ta arabitañen mintzo orokaña egin zan: orain ere arabi-eñi guztietako mintzo yakintsua da. Mintzoera onetan «Koran» liburua idatzita dago. Arabemintzoa ezagutzen diranetik aberatzena ta kemen-tsuena da, bere iztegiak (dizionera) irurogei mila itz baño geiago baditu, bere agakak (alfabeta) 28 izki ta 3 ñañio.

Onela serbio-kroatak eta ludiko eñi askok.

Ta, esan zaidazute ¿zeñ gaitz letoñkigu euskera batutzeko mintzoera bat arñzetik, bein euskera batuta guztiak batera aldatuko bagiña?

AUTU BEAÑ LITZAKEN MINTZOERA.—Mintzoera guztien arñtean garbiena, mintzatuena ta zabalkoñena, bat arñkituko bagenu, aututzerik ez litzake, ta guztiak batera onena zein litzakean esango genuke. Onela soñtutako batasunarekin asko irabaziko luke Euskerak.

Baña iru izaera oiek ez dira mintzoera batean arñkitzen. Baleike bat garbiena izatea. Bestea zabalkoñena edo mintzatuena ta onela.

Nere ustean Lapurdi'ko mintzoera da garbiena, itz yatoñagoak dituen; *eñan*, *beñtze*, *boñtz*, *oñtze-guna*, *oñtzirala* guk *esan*, *beste*, *bost*, *osteguna* ta *ostirala* esaten ditugunak. Itz oiek, lapurdiñer, yato-

řagoak dirala baezpadarik ez du. *R'* izkia *s'*an aldatzia maiz izaten dan aldakera da; *astaburuaga*, *arřaburuaga*; *sagasti*, *sagarřdi* ta abarř. Ta *s* izkia *r'*an aldatzia ez da beñere izaten. *R* soñua nola ateratzen dan igarřzia besterik ez da, zeñen edeřki *s'*an urřu leikean sinisteko.

Itzak batutzeko *fonetika* geiena, nai duten edeřa izan arřen, nere ustez euskera galdua da, sořtu-beřia ematen du. Toki-izenetan, askotan ikusten dira Aramendia, Aldekoa, Orřea. Badirudi Aramendiya, Aldekua ta Orřbia'n biurřtzeko aztirik izan ez dutela. Badirudi izen zarřaganako begiruneak aldakera txarřtatik aldendu dituela.

Lapurřdiera batutzeko *fonetika* ori oraindik ez da jaioa. Mintzoera au gal-bidetik atzean gelditu balitz bezela. Ñ ta Ī izkiak yatořak ez dirala-ta lapurřdieran ez dira arřkitzen.

Lapurřdiera ta gipuzkera politenak dira. Bizkaiera kementsua ta aditz (verbe) aberatsekoa.

Mintzatuena baezpadarik gabe gipuzkera. Bere erřdiko tokia txit ondo datořkio. Zabalkořena ere gipuzkera da. Ta au onela izatea sinistu leike.

Gipuzkoarři guzřiak aditzen diote, berak bestiai baño obeki.

Gizona, berez kaiseřřzalea ez bada, imperialista ez bada, al duan era egokienean mintzatzen da besteak ondo aditu dezaioten. Ta onetara erřazagoa zaiote gañerakoei gipuzkera mintzatzea, berak bestien mintzoerak erabiltzia baño.

Mintzoeren alkarř-arřteko antzez, iru taldetan erarřtuko nituzke: 1.^a *gipuzkera-goi-napařa-laburřditařa*; 2.^a *zibero-be-napařa* ta 3.^a *bizkaiera*. Zibero ta bizkai mintzoerak aldenduenak dira ta alkarř-arřtean ia Espaņera ta Porřugal'era arřteko antza dute.

Lenengo taldean, Lapurdi, Napaña ta Gipuzkoa'ko taldean, beste guztietan baño askoz geiago mintzaten dira. Gipuzkoa'ko alde batean mintzaten dan bizkaiera gero ta gutxiago egiten da.

Goi-Napañ mintzoera Lapurdi ta Gipuzkoa'en artekoa da, antzian ere.

Yaunak, onera eldu-ta, ni, naiz nere usteko okealdeko mintzoera autu, oraintxe beñtan neretzat artzen det, ta nere iruditzea esan beañ badet, lenengo taldetik artu beañ litzakeala esango det, edo-ta, euskeraren batasuna edo laburdieratik ala gipuzkeratik.

BATUTAKO EUSKERA NOLA ERABIILI.—Euskeraren batasuna, loitzeko asmoa degula-ta noraño eramán leikean yakingoña da. Euskera bakaña lenengo aldi onetan beañ bezela egitekotan baleike eskutik artuta lez guk nai deguna iristia.

Batasun arazo onetan ez det uste eleñtiaren batasuna bakañik atzeman beañean gerala. Euskal-eleñtia (literatura) bat izate ta mintzoerak asko izatea negarñoña litzake. Ta okeñoña litzake oraindik yakindun gizonak euskera bat erabiltzia ta yakingeak bestean mintzatzea. Euskotañ batek, euskotañ izateari utzi gabe, egin ezin lezakean gauza da au, gure bañnea iguindu gabe egin ezin leikeana.

Batutako mintzoa artzekotan ez degu idaztietan bakañik erabili beañ. Idatzi bidea euskaldun guztiak, bai eñitañak bai baseñitañak, era batera mintzatu ditezen guztiz ona da. Odol batekoak mintzo bakaña erabili dezagun.

Guztiak batera mintzatzea ¿bat-batean egin leiken gauza al da? Ez, poliki-poliki baizik. Oraintxe ele bakaña izango dan mintzoera autu, batasunzale guztiak oñetara ikasi ta idatzi. Al leiken guztietan oñetara mintzatu, al dan geiena oñetara irakatsi.

Mutil txikitxoan ikastetxietan, oregatik, ez litzake euskera batua irakatsi bear alik eta kozkoörtu arte, agian kaltegarria litzake ikastetxean era batera irakastea ta gero etzekoa ezin aditurik ibiltzia. Ba tarfe guztietatik zai dagoan erdera baleike umien artera laguntza eskeñiz etortzia. Kozkoörtutakoan, zer esanik ez dago, idazti edo liburu guztiak euskera batuan izango lituzkete ta era oretara zalefu egingo lirake. Auferantzian guztiak yakingo luteke batutako euskera.

¡Euskal-Ikastetxea! Auxe bai euskera-bide edera. Eraman itzazute zure semetxoak ikastetxera (erdel ikastetxetara) esaten digute, ta kufunki irakatsi zenieten euskera gozoa alde batera utziko dute.

Euskaldun beñi bakoitzeko badira eunka ta eunka euskera astutzen duten mutikoak, eta, ori bezin negargarria dana, jαιο ta ezagutu ez dutenak. Alderdi edera.

Barkatu, yaunak, gure gai onetatik zerbaitxo alden du banaiz, oren garantzi aundiko gaia da ori ere.

Izparingietan, egunarietan, lan egokia egin leike. Baño oretan ere neuriz, irakurleak atzeratu ez ditezen. Gero ta geiago euskera batua erabili azkenik batutako euskera utsa ikusten dala.

Edozein yakidi ta eleñti lanetan, noski, euskera batua bear litzake.

ERABATEZ

1.ª Euskeraren batasuna beara litzake, euskaldun guztiak alkar ondo aditu gaitzen. Euskeraren batasuna, euskeraren indara.

2.^a Mintzoera bat, gauzak berez dijuazela, bestien gain yari baño len, batutako erderak euskal-mintzoera guztiak ito litzateke.

3.^a Batasunerako biderik egokiena bizi dan euskal-mintzoera bat arztzia litzake. Bestietan dauden gai yatořenak oni emanaz. Norbait dala-ta mintzoera guztiak batera eldu dirala, askotan ikusten dana da.

4.^a Mintzoeren alkar-arteko antzez, iru taldetan eratu litezke: 1.^a gipuzkera-goi-napaña-labuřditaña. 2.^a zibero-be-napaña ta 3.^a bizkañera. Lenengo taldean beste guztietan baño askoz geiago mintzatzen dira. Euskeraren batasuna edo labuřdieratik ala gipuzkeratik.

5.^a Batutako euskera ez litzake mutil txikitxoen ikastetxietan irakatsi beař alik eta kozkořtu arte. Egunarietan gero ta geiago erabili beař litzake euskera batua. Edozein yakidi ta eleřti lanetan beti euskera batuan egin beař lirake. Euskera bakaña, bai idaztietan ta bai mintzoan.

Ta Yainkoa oroen gain.

ANABITARTE'TAR AGUSTIN.
